

УДК 316(477)

О. П. Дзьобань, доктор філософських наук, професор;
Є. М. Мануйлов, доктор філософії, професор

СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК ПРАВОВА ЦІННІСТЬ: КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ФЕНОМЕНУ

Показано, що в сучасних умовах зростання агресії і значного поширення насильницьких способів вирішення соціально-політичних проблем цілком закономірним і нагальним є прагнення до розвитку теорії справедливості, яка обґрунтовує морально-правову систему життєвих цінностей і пріоритетів. Проаналізовано тенеу концептуального розуміння феномену справедливості від античних мислителів до представників сучасного лібералізму, комунітаризму та лібертаризму.

Ключові слова: справедливість, рівність, природне право, лібералізм, комунітаризм, лібертаризм.

Постановка проблеми. Феномен справедливості є одним із найбільш істотних факторів, що визначають процеси кроскультурного, міжконфесійного й міжнародного спілкування у житті світової спільноти. У даний час, коли світ відчуває зростання агресії і значне поширення насильницьких способів вирішення соціально-політичних проблем, прагнення до розвитку теорії справедливості, яка б змогла обґрунтувати морально-правову систему життєвих цінностей і пріоритетів, є цілком закономірним і нагальним.

Формування громадянського суспільства в Україні, входження України до європейського політико-правового простору можливі лише за умови завоювання і втілення у життя фундаментальних демократичних цінностей, основою яких є справедливість. Ці процеси також актуалізують теоретичний аналіз справедливості як базової соціальної цінності, як мети розвитку українського суспільства, як ідеалу.

Результати критичного *аналізу наукових джерел* свідчать про те, що концепція справедливості як атрибута демократичної політичної і правової культури була й залишається у фокусі уваги наукових інтересів аналітиків. Разом із тим справедливість розумілася й розуміється з позицій різних філософських і філософсько-правових напрямів, теорій, методологічних установок. Можна вести мову про її релігійний, правовий, моральний, економічний аспекти. Кожен з них передбачає власне визначення справедливості, і в той же час у кожному можна виявити певний спільний зміст цієї фундаментальної категорії. Виявлення та опис цього загального об'єктивного змісту, критичний аналіз релятивістських і суб'єктивістських підходів до аналізу

справедливості як правової цінності є важливим напрямом теоретичного дослідження. Тому спроба простежити концептуалізацію сутності справедливості і є *метою* даної статті¹.

Концептуалізація ідеї справедливості у філософії була розпочата античними мислителями. Як свідчать результати досліджень сучасних українських дослідників [1–3], дотримуватися справедливості, тобто не переступати встановлених меж, було одним із найглибших грецьких переконань. Згідно з ученням піфагорійців справедливість — це відплата рівного за рівне, слідування божеству і громадянським правилам. Цінність справедливості вбачалася у тому, що вона забезпечувала гармонію полісного життя. Геракліт розглядав справедливість як ідеальний світовий порядок, «божественний логос», якому підпорядковані і люди, і Боги. При цьому він зазначав, що «для Бога все є справедливим, прекрасним і добрим, тоді як люди одне вважають справедливим, а інше — несправедливим» [4, с. 156]. Істинною визнавалася божественна справедливість, в силу її абсолютності й об'єктивності, людські ж уявлення про справедливість вважалися недосконалими, оскільки вони формуються під впливом обставин і думок.

У Демокріта Всесвіт підпорядкований принципу причинності. Однією з підстав усього, що відбувається, є необхідність, яка, у свою чергу, визнається як доля і справедливість. Демокріт вважав, що справедливість має об'єктивний характер, вона є невіддільною від природи і виражає її сутність. Таким чином, у ранній грецькій філософії панувала думка, що справедливість має онтологічну природу і становить основу людського буття.

Розуміння справедливості як соціальної цінності розвинене у працях Аристотеля. Справедливість розглядається як етична чеснота, але особливого роду: вона є «досконалою чеснотою», «найбільшою з чеснот». Оскільки, на думку філософа, наука будується на вивченні протилежностей, необхідно аналізувати справедливість разом із несправедливістю. В «Етиці» даються визначення цих понять: «Поняття “справедливість” означає в один і той же час як законне, так і рівномірне, а “несправедливість” — протизаконне й нерівне» [5, с. 245–246]. Поняття справедливості нерозривно пов'язується Аристотелем з дотриманням законів. Так, він доходить висновку, що оскільки справедливість закладена в сутності людини, то, рухома нею, вона дотримуватиметься тільки справедливого закону, а несправедливий — ігноруватиме. При цьому сама можливість існування справедливості обумовлена наявністю відносин між нерівними людьми.

¹ Тема даної статті безпосередньо пов'язана з науковими дослідженнями авторів у межах комплексної цільової програми НДР «Філософські та філософсько-правові проблеми духовного життя суспільства та формування правової культури особистості», яку здійснює кафедра філософії Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Аристотель виділяє кілька видів справедливості й відрізняє справедливість у сенсі законного від справедливості в сенсі рівного відношення. Правова справедливість полягає у привнесенні рівності у відносини між людьми і відновленні цієї рівності у разі порушення. Соціальна справедливість проявляється у розподілі почестей або всього того, що може бути розділене між людьми, а також у зрівнянні того, що може бути предметом обміну. Справедливе ж в обміні полягає в рівності, але рівності арифметичній, тобто враховує збиток і передбачає рівне відношення в усьому, за винятком відмінності того, хто скоїв злочин, від того, хто страждає, і того, хто завдав шкоди, від того, хто терпить збитки. Для зрівнювальної справедливості самостійною цінністю є приватний інтерес. Окрім того, Аристотель, вивчаючи таку форму правління, як політія, дійшов висновку, що суттєвою для політики стала політична справедливість, можлива лише між вільними і рівними людьми [5]. Таким чином, головною характеристикою справедливості і в онтологічному, і в соціально-ціннісному аспектах виступає співрозмірність як принцип організації розумної рівноваги.

Розуміння справедливості як пропорційності (рівне — рівним, нерівне — нерівним) було обґрунтовано у працях основоположників європейської філософії права — Г. Гроція, Ж.-Ж. Руссо, Т. Гоббса, Дж. Локка та ін. Запропонована ними концепція «природного права» включає положення про справедливість як основні права. Наприклад, Г. Гроцій пропонував розуміти право як те, що не суперечить справедливості [6]. Мислитель використовував три терміни для позначення поняття справедливості: «*justitia*», «*aequitas*», «*aequilitas*». *Justitia* — це справедливість узагалі, як відповідність благу кожного суб'єкта; *aequitas* — принцип суспільних відносин, що передбачає рівний (залежно від положення) розподіл благ; *aequilitas* — справедлива рівність. Зіставляючи рівність і пропорційність, Г. Гроцій доходить висновку, що головна потреба людства полягає у справедливості як «суспільній чесноті», яка, у свою чергу, отримує реалізацію у блазі, званому рівноправністю [6].

Розуміння справедливості як рівності (з урахуванням нерівності) зберігається у більшості напрямів сучасної соціогуманітарної думки — лібералізмі, комунітаризмі, лібертаризмі. Дослідники відзначають [1–3; 7–8], що сучасна концепція рівності включає три основні компоненти — громадянський, політичний і соціальний. Французька революція стосувалася тільки перших двох, вона виключила спадкові привілеї і надала рівність участі у політичному житті, третій же вийшов на перший план тільки в середині XIX ст. і був пов'язаний із соціальними гарантіями, які мали зробити проголошену рівність можливостей розвитку індивідів не тільки формальним, але й цілком реальним принципом.

Вважаємо за доцільне погодитися з точкою зору О. Торосян, що «в даний час саме соціальний компонент уявляється найбільш значним і включає всі інші» [9, с. 35]. Однак представники вищеназваних напрямів істотно розходяться в розумінні та інтерпретації спільної для всіх базової цінності соціальної рівності.

Одні (лібертаристи) вкрай прагматично розуміють рівність як рівність життєвих шансів, яка дає найбільші можливості для кожного члена суспільства домагатися в житті того, що людина вважає за потрібне, безперешкодно й у всій повноті реалізувати свій унікальний «план життя». При цьому вони вважають, що цілі суспільного добробуту є принципово несумісними з індивідуальною свободою, що будь-яка спроба суспільства реалізувати колективне благо порушує права індивіда. Наприклад, згідно з Р. Нозіком, індивідуальні права мають абсолютний характер і як такі не можуть бути порушені заради досягнення яких-небудь соціальних цілей, наприклад, цілей добробуту або безпеки всього суспільства [10]. Теорія Р. Нозіка спирається на чотири фундаментальні філософські постулати: 1) ідея природної відокремленості й незалежності індивіда; 2) концепція природних прав; 3) ідеї анархічного порядку та мінімальної держави; 4) переважно економічний характер соціальних зв'язків.

Ідея «незалежності», «відокремленості» індивіда як деякий природний факт узагалі є досить характерною для західної гуманітарної думки. По суті, на ній базується вся договірна традиція західної політичної філософії. Ця ідея відображає реальність життя західного суспільства епохи модерну: його індивідуалізацію, посилення егоїстичних тенденцій, значне поширення замкнуто-поглибленого соціального характеру. Звідси випливає теза про наявність невідчужуваних прав індивіда. Як вважає Р. Нозік, права ці мають природний характер у тому сенсі, що існують до і незалежно від суспільства і держави, логічно передують їм і не потребують додаткового морального обґрунтування. У результаті всі права, якими володіє держава, є похідними і отримують свою легітимність від цих початкових природних прав. Суспільна ж справедливість, виходячи з такого розуміння природи соціальних зв'язків, — не більше ніж правильність організації вільних обмінів між людьми — власниками своєї свободи і свого майна.

Однак окрім природних прав, люди мають також природні обов'язки перед іншими членами суспільства і перед суспільством у цілому, оскільки вони є соціальними істотами. Крайній індивідуалізм, на наш погляд, призводить до руйнівних наслідків для суспільства і не може виступати як організуючий принцип спільної життєдіяльності людей, незважаючи на його уявну справедливість. Важко не погодитися з точкою зору сучасних дослід-

ників, що лібертаристська концепція демонструє явну розбіжність з моральною ідеєю фундаментальної рівності та іншими аксіомами моралі [9; 11].

Будучи досить вразливою з моральної точки зору, лібертаристська теорія справедливості, проте, набула чималої популярності на Заході. Лібертаристська модель справедливості, при всій її специфічності й радикалізмі, має чимало спільного з інтерпретацією справедливості в лівому, або соціальному, лібералізмі. Їх об'єднує спроба пов'язати справедливість із моральною ідеєю чесності, тобто ставлення до інших без обману і так, як вони того заслуговують. Дійсно, поняття чесності — основоположне для дистрибутивної теорії Р. Нозіка, а концепція провідного теоретика соціального лібералізму Дж. Ролза так безпосередньо і називається — «справедливість як чесність» (*«justice as fairness»*).

Розвиваючи традиційну для європейської соціально-правової думки теорію суспільного договору, Дж. Ролз стверджує справедливість першою чеснотою суспільних інститутів. Ніякі форми суспільного життя не мають права на існування, якщо вони несправедливі. Кожна особистість має засновану на справедливості недоторканність, яка не може бути порушена навіть процвітаючим суспільством. Справедливість не допускає, щоб втрата свободи одними громадянами була виправдана великими благами інших. Права, що гарантуються справедливістю, не повинні, на думку Дж. Ролза, бути предметом політичного торгу. Основною метою свого дослідження автор вважає доведення до більш високого рівня абстракції теорії суспільного договору [12]. Принцип чесності — це основа ідеї справедливості Дж. Ролза. Однак сам принцип чесності не отримує раціонального обґрунтування, він є інтуїтивною ідеєю. Під інтуїтивізмом автор розуміє «доктрину про існування такого сімейства перших принципів, які ні до чого не зводяться і зіставляють один з одним для того, щоб визначити найбільш справедливий баланс, оцінюваний з точки зору наших обдуманих суджень» [12, с. 43]. Інтуїтивна ідея справедливості як чесності вбачається йому у тому, щоб розглянути перші принципи справедливості самі по собі «як об'єкт початкової угоди підходящим чином визначеної вихідної ситуації» [12, с. 113]. Це такі принципи, які раціональні сторони, зацікавлені у лобюванні своїх інтересів, повинні були б прийняти в цьому положенні рівності. Інтуїтивні судження про справедливість автор весь час намагається пом'якшити і якомога більш раціонально прояснити. Таким засобом виступає, наприклад, метод рефлексивної рівноваги. Його суть полягає у порівнянні різних моральних принципів і суджень. У результаті може бути встановлено деяку рівновагу між тими й іншими порівнюваними положеннями стосовно ви-

рішення якого-небудь конкретного питання, але не може остаточно бути обґрунтована істинність того чи іншого морального судження. Таким чином, Дж. Ролз визнає відсутність будь-якого об'єктивного критерію моральності.

Слід зазначити, що і лібертаристська теорія Р. Нозіка, і багато в чому протилежні їй ліволіберальні теорії Дж. Ролза, Р. Дворкіна, Б. Аккермана за своєю формою — це типово західні раціоналістичні теорії, в яких провідне місце відводиться не благу, як тлумачать його утилітаристи (максимізація корисності), і не благу, як розуміють його представники комунітаризму (особливий якісний стан суспільних зв'язків), а індивідуальній свободі. При цьому свобода, справедливість для Р. Нозіка (й інших лібертаристів) — це насамперед можливість безперешкодно вести господарську (економічну, торговельну) діяльність, для Дж. Ролза і Р. Дворкіна — вираження моральної гідності особистості, основа її самоповаги.

Іншої концептуальної позиції — орієнтації на пріоритет не свободи, а блага — дотримуються представники комунітаристських концепцій справедливості (А. Сен, М. Уолцер, Н. Фрейзер, А. Хоннет, Дж. Елстер та ін.). Наприклад, згідно з точкою зору А. Хоннета можливість справедливості пов'язана з так званим «хорошим суспільством», тобто з таким, у якому певні цінності відкрито мають перевагу перед іншими цінностями і служать основою соціальної солідарності. Змістом справедливості та її метою А. Хоннет вважає «визнання», що розуміється ним як увага до повноти людської ідентичності, включення індивідуальних домагань у соціальний контекст. Нехтування цілісністю людської особистості, відмова рахуватися з важливими для індивіда складовими його ідентичності є вища форма несправедливості. Тому умовою легітимації суспільства і підставою для визнання його справедливим є здатність «надійно гарантувати взаємне визнання». Тільки справедливе суспільство забезпечує громадянам можливість сформувати ідентичність і самореалізуватися [13].

А. Хоннет не уявляє собі форм життєздатних спільнот, у яких нормативна інтеграція функціонувала б без певних зразків або механізмів взаємного визнання. Індивід може сприймати себе членом суспільства тією мірою, в якій він відчуває себе визнаним у певному аспекті своєї особистості. І навпаки, інші суб'єкти можуть сприймати суб'єкта як члена суспільства тільки в тому випадку, якщо він є якимось способом визнаним суб'єктом. У цьому відношенні визнання є основним механізмом соціального існування. А. Хоннет, таким чином, стверджує визнання як гранично широку нормативну категорію, що включає в себе і справедливість.

Представниця феміністського комунітаризму, американський філософ Н. Фрейзер, полемізуючи з А. Хоннетом, стверджує, що акцент на визнанні

є культуралізацією й психологізацією проблеми справедливості, при якому не враховується той факт, що індивіду поряд з інтерсуб'єктивним визнанням рівного статусу потрібні також і основоположні матеріальні блага, а це вже є предметом політики перерозподілу, а не визнання. Як вирішення проблеми Н. Фрейзер пропонує «двовимірну» концепцію справедливості. Для її створення вона пропонує так звану «біфокальну дослідницьку перспективу» — одночасний розгляд об'єкта крізь дві лінзи: розглянута крізь одну лінзу соціальна справедливість є турботою справедливого розподілу; крізь іншу — вона є предметом взаємного визнання. Кожна лінза виставляє у вигідному світлі один важливий аспект соціальної справедливості, але жодна з них сама по собі не є достатньою. Повноцінне розуміння можливе тільки в тому випадку, якщо вони накладаються одна на іншу. В такому випадку справедливість проявляється як концепт, який об'єднує два виміри соціального порядку — розподіл і визнання [14].

Головною небезпекою для справедливості Н. Фрейзер вважає «практику витіснення», яка полягає у тому, що виділені перспективи розглядаються як взаємовиключні і прагнуть замінити одна іншу. Щоб цього не сталося, необхідним є загальний для обох вимірів масштаб соціальної справедливості. Таким вона пропонує принцип, названий нею «рівноправною участю». Згідно з ним справедливість вимагає соціального управління, яке дозволяє всім дорослим членам суспільства обходитися один з одним як із рівними. Для того щоб уможливити рівноправну участь, повинні бути виконані щонайменше дві умови: «об'єктивна» та «інтерсуб'єктивна». Обидві умови є необхідними для рівноправної участі, але сама по собі жодна не є достатньою. Н. Фрейзер переконана, що, проводячи політику перерозподілу й визнання як два напрями діяльності, які не перетинаються, можна підвищити чутливість у розумінні справедливості, яка торкається питань економічної нерівності й питання статусу. Тим самим з'являється можливість здобуття нормативного стандарту, що дозволяє оцінювати як економічні структури, так і статусну ієрархію.

Інші представники комунітаризму звертають увагу на складнощі вироблення універсального критерію справедливості. Основною перешкодою на шляху універсальної справедливості є ціннісний плюралізм, на нездоланність якого за допомогою раціональних засобів вказував ще М. Вебер. Це означає, що існує не одна, а безліч конкуруючих теорій справедливості. Так, М. Уолцер у своїй книзі «Сфери справедливості» виходить із факту неусувного плюралізму сфер справедливості, який виключає можливість єдиного принципу розподілу: «Кожне благо має розподілятися відповідно до критеріїв значущості своєї власної сфери» [15]. Це означає асиметрію принципу

розподілу: якщо людина, в силу приналежності до певної сфери, користується її благами, то це не означає, що і в інших сферах суспільного життя їй належать ті ж блага. Після дослідження різних сфер справедливості М. Уолцер робить категоричний висновок, що будь-який конкретний опис дистрибутивної справедливості є локальним [15].

Подібну до Уолцерової концепцію справедливості представив Дж. Елстер, який встановив, що критерії справедливого розподілу обмежених благ сильно варіюються за предметом, місцем і часом, тобто локально. У першому сенсі слово «локальний» означає той факт, що різні інституціональні сектори використовують різні незалежні принципи розподілу. Кроснаціональні порівняння також демонструють локальність принципів і методів розподілу від країни до країни [16].

«Локальний» підхід приховує у собі небезпеку, яку бачать і самі комунітаристи. Н. Фрейзер звертає увагу на те, що локалізація справедливості може призвести до заміни диктату тотальності репресіями з боку обцинних структур, які нав'язують «містечкові» колективні цінності. Щоб цього не сталося, вона пропонує зробити об'єктом визнання не специфічні культурні групи, а статус окремого члена групи як повноцінного партнера в соціальній інтеракції [14]. Але і таке рішення не може вважатися задовільним. Таким чином, комунітаристи відмовляються від визначення універсального змісту ідеї справедливості, оскільки змушені констатувати наявність нерозв'язних труднощів її практичної реалізації на різних рівнях соціальних відносин. Вони також приходять до прагматичної точки зору у цьому питанні, хоча і в іншому сенсі, аніж Р. Нозік і Дж. Ролз.

Існуючі у сучасній соціальній філософії та філософії права теорії справедливості — неоліберальна, лібертаристська і комунітаристська — визнають нерозривну єдність рівності і справедливості, але розходяться в інтерпретації цих понять. Неоліберальна концепція передбачає розуміння справедливості як чесної рівності можливостей і гарантованого соціального мінімуму. Представники лібертаризму визначають справедливість як рівність вільних індивідів, а індивідуальну свободу вбачають насамперед у безперешкодному веденні економічної (господарської) діяльності. Для комунітаристів справедливістю є рівний розподіл соціальних благ і рівне соціальне визнання. Спільним для поданих теорій є ствердження нормативного критерію справедливості, прийнятого на основі раціонального консенсусу між усіма членами суспільства.

Головний недолік неоліберальних і, особливо, лібертаристських концепцій справедливості полягає в тому, що вони явно розходяться з моральною ідеєю фундаментальної рівності людських індивідів як членів єдиної спіль-

ноти, з імперативом гуманності та іншими аксіомами моралі. Соціально-економічний лібертаризм виглядає скоріше не як моральна позиція, а як просте ідеологічне відображення егоїзму власника. У цьому відношенні більш прийнятним є комунітаризм, який безпосередньо вказує на моральні підстави соціальної справедливості.

Іншим суттєвим недоліком поданих теорій є прагматична філософська настанова, що виключає можливість знаходження об'єктивної істини в питанні про сутність справедливості. Така настанова веде до визнання нездоланності ціннісного плюралізму та неможливості виявлення універсального критерію справедливості, до суб'єктивізму. Критика суб'єктивізму має базуватися на встановленні залежності людських цінностей, у тому числі ідеалу справедливості від об'єктивних потреб людини як родової істоти, об'єктивних необхідностей його соціальної природи.

Критичного ставлення вимагає і принцип чесності, який зазвичай покладається в основу справедливості. Як уже зазначалося, чесність — лише один із моментів справедливості, вона не тотожна справедливості, не вичерпує її сутності. Найбільш тісним є зв'язок поняття справедливості не з поняттям чесності, а з поняттям гуманності.

Таким чином, як **висновок** зазначимо, що соціальна значущість ідеалу справедливості зумовлює гостроту й напруженість теоретичних дискусій, що ведуться навколо нього. Історія розвитку філософських, філософсько-правових, релігійних уявлень, етики, естетики, права, економічних учень дає безліч концепцій і підходів до розгляду справедливості. Однак незважаючи на стійкий інтерес до проблеми справедливості і різноманітність підходів до з'ясування її сутності, залишаються недостатньо розробленими проблеми цілісного розуміння справедливості як невід'ємного атрибута соціальних систем, виявлення загального сенсу поняття справедливості, інваріантного по відношенню до різних його аспектів, з'ясування об'єктивних підстав справедливості як соціального ідеалу. Уявляється, що ці нез'ясовані проблеми і повинні лежати в основі перспективних наукових досліджень у галузі філософії права.

ЛІТЕРАТУРА

1. Околіта С. В. Справедливість та законність як принципи державно-правового регулювання : дис. ... канд. наук держ. управління : 25.00.02 / Околіта Світлана Вікторівна. – К., 2000. – 178 с.
2. Марченко Є. О. Генезис уявлень про справедливість (соціально-філософський аналіз) : автореф. дис. ... канд. філос. наук : спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / Є. О. Марченко. – К., 2011. – 16 с.

3. Гергун А. В. Глобальна справедливість: контрверза універсализму та партикуляризму : автореф. дис. ... канд. філос. наук : спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / А. В. Гергун. – К., 2014. – 16 с.
4. Дробышевский С. А. История политических и правовых учений: основные классические идеи : учеб. пособие / С. А. Дробышевский. – 2-е изд., доп. – М. : Норма, 2007. – 591 с.
5. Аристотель. Этика. Политика. Риторика. Поэтика. Категории / Аристотель. – Минск : Литература, 1998. – 1391 с.
6. Гроций Г. О праве войны и мира: Три книги, в которых объясняются естественное право и право народов, а также принципы публичного права / Гуго Гроций ; пер. с лат. А. Л. Саккетти ; вступ. ст. А. Л. Саккетти, А. Желудкова. – М. : Науч.-изд. центр «Ладомир», 1994. – 867 с.
7. Левкулич В. В. Методологічна функція категорії «рівність» при аналізі перехідних процесів у суспільстві : автореф. дис. ... канд. філос. наук : спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / В. В. Левкулич. – К., 2005. – 20 с.
8. Баранівський В. В. Соціальні рівність та нерівність як фактори функціонування українського суспільства : автореф. дис. ... канд. філос. наук : спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / В. В. Баранівський. – К., 2013. – 18 с.
9. Торосян О. А. Идеал справедливости в социально-гуманистическом измерении : дис. ... канд. филос. наук : 09.00.11 / Торосян Ольга Азатовна. – Иваново, 2014. – 147 с.
10. Nozick R. Anarchy, state, and utopia / Robert Nozick. – New York : Basic books, 1974. – 367 с.
11. Карнаш Г. Ю. Социальная справедливость: философские концепции и российская ситуация : монография / Г. Ю. Карнаш. – М. : Изд-во Моск. гуманит. ун-та, 2011. – 236 с.
12. Ролз Д. Теория справедливости / Джон Ролз ; науч. ред. В. В. Целищев ; [пер. с англ. В. В. Целищева при участии В. Н. Карповича и А. А. Шевченко]. – Новосибирск : Изд-во Новосиб. ун-та, 1995. – 534 с.
13. Honneth A. Kritik der Macht : Reflexionsstufen einer krit. Gesellschaftstheorie / Axel Honneth. – Frankfurt a. M. : Suhrkamp, 1985. – 381 с.
14. Fraser N. Soziale Gerechtigkeit in der Wissensgesellschaft: Umverteilung, soziale Anerkennung und Teilhabe [Електронний ресурс] / N. Fraser. – Режим доступу: <http://www.wissensgesellschaft.org/themen/orientierung/gerechtigkeit.pdf>.
15. Walzer M. Spheres Of Justice: A Defense Of Pluralism And Equality [Електронний ресурс] / M. Walzer. – Режим доступу: <http://www.amazon.com/Spheres-Of-Justice-Pluralism-Equality/dp/0465081894>.
16. Elster J. Local Justice. How Institutions Allocate Scarce Goods and Necessary Burdens [Електронний ресурс] / J. Elster. – Режим доступу: http://www.amazon.com/Local-Justice-Institutions-Allocate-Necessary/dp/0871542315#reader_0871542315.

СПРАВЕДЛИВОСТЬ КАК ПРАВОВАЯ ЦЕННОСТЬ: КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЯ ФЕНОМЕНА

Дзєбань А. П., Мануйлов Е. Н.

Показано, что в современных условиях возрастания агрессии и широкого распространения насильственных способов разрешения социально-политических проблем вполне закономерным и насущным является стремление к развитию теории справедливости, которая обосновывает морально-правовую систему жизненных ценностей и приоритетов. Проанализирован генезис концептуального понимания феномена справедливости от античных мыслителей до представителей современного либерализма, коммунитаризма и либертаризма.

Ключевые слова: *справедливость, равенство, естественное право, либерализм, коммунитаризм, либертаризм.*

JUSTICE AS A LEGAL VALUE: CONCEPTUALIZATION PHENOMENON

Dzyoban O. P., Manuilov Ye. M.

The article shows that at the moment, when the world is experiencing growth aggression and widespread violent ways of solving social and political problems, it is quite logical and vital is to strive for the development of a theory of justice, which justifies moral and legal system of life values and priorities. Argued that the formation of civil society in Ukraine, Ukraine's entry into the European political and legal space is possible only with the assimilation of fundamental democratic values, which are based on justice. These processes also actualize the theoretical analysis of justice as a basic social values, as the goal of development of Ukrainian society as ideal. Identification and characterization of this general objective content, a critical analysis of relativistic and subjectivist approaches to the analysis of justice as a legal value is an important area of theoretical research, so this is the purpose of this article.

Conceptualization of the idea of justice is traced starting from the philosophy of antiquity. It is proved that follow justice, do not overstep the bounds set to be one of the most profound Greek beliefs. According to the teachings of the Pythagoreans, justice — a reward equal for equal, adherence to the deity and civil rules. Value rightly saw that it provides the harmony of life of the polis. Heraclitus considered justice as a perfect world order, «the divine logos», which are subject to both people and the gods. Recognized the true divine justice, because of its absoluteness and objectivity, human notions of justice is imperfect, as constructed under the circumstances and opinions. Justice as

a social value and understood Aristotle saw it as an ethical virtue, but of a special kind: it is the «perfect virtue», «the greatest of virtues». Analyzed understanding of justice as proportionality founders of the European Philosophy of Law — J.-J. Rousseau, T. Hobbes, J. Lock. it is shown that their proposed concept of natural law includes a provision for justice as the basis of law. Demonstrated that the understanding of justice as equality (for inequality) is preserved in most areas of modern social and philosophical thought. It is argued that the modern concept of equality has three main components — civil, political and social, and now it is the social component is the most significant and includes all others. It is shown that existing in modern social philosophy theory of justice — the neo-liberal, libertarian and communitarian — recognize the indissoluble unity of equality and justice, but differ in the interpretation of these concepts. Neo-liberal concept involves understanding of justice as fair equality of opportunity and guaranteed social minimum. Representatives of libertarianism define justice as equality of free individuals, and individual freedom perceive primarily in smooth conduct of the economic (business) activity. For communitarian justice is the equal distribution of social benefits and equal social recognition. General theory is presented for the approval of the regulatory criterion of justice, taken on the basis of a rational consensus of all members of society. The main drawback of the neo-liberal, and especially libertarian concept of justice is that they are clearly at odds with the idea of a fundamental moral equality of human individuals as members of a single community, with the imperative of humanity and the other axioms of morality. Socio-economic libertarianism looks rather than as a moral position, but as a simple ideological reflection selfishness owner. In this regard, more preferred is communitarism, which points directly to the moral basis of social justice. Also it is proved that a significant drawback of the theory is a pragmatic philosophical setting, which excludes the possibility of finding objective truth in the question about the nature of justice. This setup leads to the recognition of the invincibility of the value pluralism and the inability to identify a universal criterion of justice, to subjectivism. It is proved that the criticism of subjectivity should be based on the establishment according to human values, including the ideal of justice from the objective needs of human beings as a species, the objective necessity of its social nature.

And argued the need for a critical attitude to the principle of honesty as the basis of justice. It is noted that honesty is the only one of the highlights of justice, it is not the same as justice, does not exhaust its essence. Most closely is the relationship of the concept of justice is not with the concept of honesty, and with the concept of humanity.

Key words: justice, equality, natural law, liberalism, communitarism, libertarianism.

